CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIE NOORD-BRABANT

M.I.P.

Asten

Provincie
Noord-Brabant

colofon

De Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/ Monumenten Inventarisatie Project wordt verricht door dhr. drs. A. van Leeuwen (projectleiding), dhr. drs. J. Michels, dhr. H. Ruiter arch. h.b.o., mevr. drs. M. Vaessen, mevr. drs. W. Wessel.
Secretariaat: mevr. H. van Wanrooij-de Cort,
Provinciehuis, Brabantlaan 1, Postbus 90151, 5200 MC 's-Hertogenbosch.
Tel. 073-812168.

De rapporten zijn te bestellen bij de afdeling Voorlichting van de Provincie Noord-Brabant, Brabantlaan 1, 5216 VR 's-Hertogenbosch.
Tel.: 073-812511.

INHOUD

Woord vooraf	3
Werkwijze en criteria	5
1. Situering der gemeente	10
2. Bodemgesteldheid	11
3. Grondgebruik	12
4. Infrastructuur	14
5. Ontwikkeling van de nederzettingen	16
6. Stedebouwkundige typologie	21
7. Karakterisering der objecten, bouwvormen en typen	22
8. Objectgegevens	27
9. Literatuur	53
Kaart (bijlage)	-

WOORD VOORAF

Dit rapport over Asten maakt deel uit van de serie Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/Monumenten Inventarisatie Project. Het geeft per gemeente een overzicht van de waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen tot ca. 1940 in de steden en dorpen van de provincie.
De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabantse cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht urgent gemaakt. Ondanks vervlakking en schaalvergroting bezit elke gemeente een eigen karakter in de stedebouwkundige structuur, de bebouwing van kern en buitengebied. We doelen daarbij zeker niet alleen op erkende monumentale gebouwen, maar evenzeer op boerderijen, woonhuizen, fabrieksgebouwen, bruggen en sluizen, wegkruisen of een ijzeren sierhek en dorpslinde.

Na het monumentenjaar 1975 heeft het provinciebestuur besloten om de cultuurhistorische waardevolle bebouwing van de provincie vast te laten leggen. Hiervoor is in 1976 de "Inventarisatiecommissie Brabantse Monumenten" ingesteld.
In september 1979 is een drietal inventarisatoren aangesteld om een werkmodel te ontwikkelen en veldwerk en rapportage te verrichten.
Dit model is tot eind 1988 gehanteerd in 69 gemeenten. Najaar 1988 is ook in Noord-Brabant het door de minister van WVC geëntameerde Monumenten Inventarisatie Project van start gegaan. Binnen dit project wordt vastgelegd hetgeen in Nederland tussen ca. 1850 en 1940 aan bouwkunst en stedebouw is gerealiseerd.

Het MIP beoogt:
- het verkrijgen van een eerste landelijk overzicht van de zgn. "jongere bouwkunst en stedebouw' (ca. 1850 - 1940)
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en voor monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode 1850 - 1940
- het formuleren van uitgangspunten ten behoeve van publikaties en wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch of industrieel-archeologisch gebied
- het verkrijgen van bouwstenen als een eerste aanzet tot nieuw te ontwikkelen beleid van Rijk, provincies en gemeenten ten aanzien van de ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg, alsmede van een basis voor planologisch-stedebouwkundige afwegingen
- het verzamelen van informatie die voor Rijk, provincies en gemeenten als basis kan dienen bij het selecteren en registreren van objecten, ensembles, structuren en dorps- en stadsgezichten.

In Brabant zullen daarnaast ook nog objecten en structuren van vòòr 1850 vastgelegd worden als uitvloeisel van de in 1979 begonnen Cultuurhistorische Inventarisatie.
Onderzoek en veldwerk voor dit rapport vonden plaats in augustus 1991 door de heer drs. J. Michels.

's-Hertogenbosch, augustus 1992.

WERKWIJZE EN CRITERIA

In Brabant is het MIP officieel van start gegaan op 1 oktober 1988. De inventarisatie wordt hierbij gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie in acht werkgebieden verdeeld, op basis van de historische en bestuurlijke ontwikkelingen in de periode 1850 - 1940.
Deze gebieden zijn:
1. Brabants Kleigebied
2. Zuidwest Brabant
3. Regio Tilburg
4. Regio 's-Hertogenbosch
5. Kempen
6. Regio Eindhoven
7. Maaskant
8. Brabantse Peel

Bij de inventarisatie wordt - binnen een zo breed mogelijke context - gewerkt van groot naar klein.
Eerst wordt van elk gebied een schets gegeven van de algemene karakteristieken. Op basis hiervan wordt voorts - gemeentegewijs - ingegaan op de stedebouwkundige aspecten van een stad of dorp. Tegen deze achtergrond worden ten slotte de objecten in de verschillende gemeenten beschreven.
De door het rijk voorgestelde werkwijze sluit goed aan bij onze sinds 1979 gevolgde werkwijze. Onbewust vooruitlopend op het MIP heeft de provincie vanaf het begin naast de oudere bouwkunst (ca. 10% van de monumenten in Brabant) ook steeds de jongere bouwkunst (ca. 90% van de monumenten) in haar werkwijze betrokken. Dit uitgangspunt zal binnen het MIP gehandhaafd blijven, met dien verstande dat de gegevens van de oudere bouwkunst buiten het MIP-kader vallen en dus niet aan het rijk geleverd zullen worden. Zij zullen wel voorkomen in de rapporten van de gemeenten die gewoon zullen blijven verschijnen. Tevens zullen nu ook de grote gemeenten (Tilburg, Breda, Bergen op Zoom, Eindhoven, Roosendaal, Helmond en 's-Hertogenbosch) beschreven worden.
In de geautomatiseerde MIP-bestanden welke uiteindelijk aan het Rijk geleverd gaan worden, zal ook het bestaande materiaal van jongere bouwkunst van de 69 reeds geïnventariseerde gemeenten worden opgenomen.
Deelname aan het MIP verleent de provinciale inventarisatie een belangrijke toegevoegde waarde. Zonder extra provinciale investering wordt het inventarisatiebestand geautomatiseerd en in overeenstemming gebracht met een landelijke opzet.
Voor verdere details verwijzen wij naar de Handleiding Inventarisatie jongere bouwkunst en stedebouw (1850-1940), Zeist- 's-Gravenhage 1987.

Criteria
Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking komen moet uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurt aan de hand van een aantal criteria, die groepsgewijs worden omschreven.
Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het produkt van een - al dan niet geleidelijke - historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel net zo goed voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk. Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurverstorende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken. Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 zijn uiteindelijke vorm kreeg. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.

Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek worden alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

* Architectonische en kunsthistorische criteria

- het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedebouwkundige of kunstenaar
- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw) techniek, (bouw)- type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

* Planologische, landschappelijke en stedebouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten, erfbeplanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedebouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

* Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, is het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere.
Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudig voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of wijdere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werpen, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote - zo niet dominerende - rol gespeeld. Objecten als daglonershuizen, weverswoningen, smidsen e.d., ontlenen vooral daaraan hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving.

Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen.
Tenslotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheidswaarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Samenstelling rapport

In dit rapport wordt een beeld gegeven van de cultuurhistorisch waardevolle structuren en objecten van oudere en jongere bouwkunst binnen de gemeente. Hierbij is de samenhang tussen de objecten en het landschap of de nederzetting van groot belang.

Door het raadplegen van de historisch-geografische beschrijving van het inventarisatiegebied (afzonderlijk verkrijgbaar) en het naslaan van specifieke plaatsgebonden literatuur ontstaat een beeld van de ontwikkelingen tot ca. 1950. De topografische kaarten van ca. 1850, 1900 en heden op de schalen 1 : 50.000 en 1 : 25.000 zijn eveneens van belang, omdat door vergelijking een indruk ontstaat van occupatiepatronen en ontwikkelingen tot op heden. In het veld wordt dit beeld aangevuld met eigen waarneming.
Vervolgens worden per kern en in het buitengebied de objecten die aan de eerder genoemde criteria voldoen geregistreerd.

Elk rapport omvat de volgende onderdelen. Na Woord Vooraf en Werkwijze en Criteria worden de ligging van de gemeente (hoofdstuk 1), de bodemgesteldheid (2) en het grondgebruik (3) behandeld. Dan volgt een overzicht van de veranderingen in infrastructuur, wegen, waterlopen etc. (4). Vervolgens worden de nederzettingen behandeld (5). In de hoofdstukken 6 - 8 worden de onderzoeksresultaten beschreven. Voor de grotere gemeenten met planmatige ontwikkelingen tussen 1850-1940 wordt een stedebouwkundige typologie gegeven met een kaart van gebieden van bijzondere stedebouwkundige waarde. Bij de meeste kleinere gemeenten blijft dit onderdeel achterwege. Hier hebben in het algemeen immers in de periode 1850-1940 geen samenhangende stedebouwkundige ontwikkelingen plaatsgehad. Wel worden in sommige gemeenten waardevolle bebouwingsgroepen van vòòr de periode 1850-1940 apart aangegeven.
Dan volgt een karakterisering der objecten, bouwvormen en typen (boerderijen, woonhuizen, openbare gebouwen etc.). Dit alles wordt afgesloten met de objectgegevens, geordend naar adres en huisnummer (even, oneven). Per object worden de oorspronkelijke en huidige functie, architect, bouwdata, bouwstijl en een beschrijving der gevels, ramen, deuren, daken, bijzondere constructies en in een enkel geval interieurgegevens (meestal wordt alleen het exterieur geregistreerd) weergegeven. Dan volgen bijgebouwen, artefacten (stoepen, stootstenen, hekken etc.) en groenelementen. Ook wordt aangegeven een motivering voor opname en of het object beschermd is.
Tenslotte volgt de literatuur.

Bijgevoegd worden kaarten 1 : 10.000 en indien nodig deelkaarten van de stedebouwkundige typologie en de dichtbebouwde kernen. Op de kaart 1 : 10.000 worden aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip) - beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnaam en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm. (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen worden eveneens aangegeven.

1. Situering der gemeente

1.1 Ligging

De gemeente Asten, gelegen in Zuidoost-Brabant aan de grens met de provincie Limburg, maakt deel uit van de M.I.P.-regio 'De Brabantse Peel'. Naast de plaats Asten liggen er de kerkdorpen Ommel en Heusden. Daarnaast bevinden zich in deze gemeente de gehuchten en buurtschappen Achterbos, Achterste Diesdonk, De Beek, Behelp, De Berken, Bussel, Dijk, Laarbroek, Leensel, Oostappen, Rinkveld, Stegen, Voordeldonk, Voorste Diesdonk en Vosselen.
De gemeentegrenzen zijn deels natuurlijk, deels kunstmatig bepaald. De westelijke grens met Someren volgt het beloop van de Aa, zoals die was vóór de normalisatie van omstreeks 1930. De noordelijke en oostelijke grens met Helmond en Deurne worden geheel bepaald door de loop van de Astensche Aa. Westelijk van Ommel geldt eveneens dat het tracé van de grens niet is aangepast na de normalisatie. De zuidelijke grens met Meijel en Nederweert loopt rechtlijnig door de smalle zandrug ter plaatse en meer westelijk, door de Peel de Veluwe en de Groote Peel, waarna oostelijk van Sluis 13 aangesloten wordt op de parallel aan de Weerterbaan lopende westelijke grens.
Asten had op 1-1-1990 een oppervlakte van 7.031 ha, waarop 15093 inwoners gehuisvest waren.

1.2 Ontwikkeling

Asten wordt voor het eerst vermeld in een document uit 1212. Tijdens de middeleeuwen behoorde het gebied lange tijd tot het domein van de hertogen van Brabant. Het ressorteerde onder de Meijerij van 's-Hertogenbosch, Kwartier van Peelland. Tot 1918 was de gemeente een heerlijkheid, die voor het eerst in 1462 werd uitgegeven. Uit deze tijd stamt ook het grootste deel van de ruïneuze resten van het heerlijke kasteel, gelegen ten westen van Heusden. Het dorp werd in de vijftiende eeuw verwoest door Gelderse troepen. Na 1648 behoorde de plaats tot het generaliteitsland Staats-Brabant, hetgeen weinig consequenties voor de organisatie van bestuur en economisch leven tot gevolg heeft gehad. De inkomsten uit de landbouw werden aangevuld met de kleinschalige winning van turf. In de negentiende eeuw veranderde deze situatie. Industriële verwerking van landbouwproducten en de (in vergelijking met de buurgemeenten late) verpachting van veengronden aan particuliere maatschappijen brachten een grote welvaart in het dorp, waardoor een verbetering van de infrastructuur bewerkstelligd werd en schaalvergroting van de bebouwing optrad. In de jaren '30 werd veel heide- en veengrond omwille van de land- en bosbouw in cultuur gebracht. Ook na de Tweede Wereldoorlog, ten gevolge waarvan de vernietiging van Ommel plaatsvond, ging men door met het afgraven van zwartveen. Pas in 1963 werden alle activiteiten gestopt en de resterende gronden beschermd. Asten richtte zich, mede door de aanleg van een industrieterrein, op andere bedrijvigheid. Na 1960 breidde de kom zich gestaag uit over de omliggende akkerbodems.

2. Bodemgesteldheid

2.1 Grondsoorten

Voor en tijdens het Pleistoceen was de bodem van oostelijk Brabant in beweging. Ten gevolge van deze tectonische bewegingen ontstond een breukenstelsel, bestaande uit schollen en slenken. Delen van het landschap kwamen hoger te liggen, hetgeen teweeg bracht, dat de loop van de Maas verder in oostelijke richting werd verplaatst. De lagere slenken, waar de rivieren hun weg door zochten, werden opgevuld met een dik pakket fluviatiele afzettingen. Tijdens het Holoceen ontdooide de bodem en verwaaide het zand, waardoor de waterafvoer zeer werd bemoeilijkt. Op de arme, hoger gelegen pleistocene zandgronden vormden zich dooiwaterdalen, waarin zich hoogveen ontwikkelde. In het warmere klimaat van het Holoceen breidden de veenmossen zich uit en vormden een aaneengesloten tapijt. De moerasbossen, waar deze tapijten zich in eerste instantie ontwikkelden, stierven af en over de oude, zwarte veenmoslagen ontstond een laag grijs jongmosveen. Heide en berken groeiden aan de rand van deze natte gebieden. Over het algemeen ontstonden in het zuiden van de gemeente dikke lagen veen, maar aan de randen, in het bijzonder in het oosten, kwamen ook zandopduikingen voor. In dit pleistocene zand hebben zich podzolbodems kunnen ontwikkelen. De oostelijke grens van dit veengebied wordt bepaald door het zanderige Acces van Meijel en het dal van de Astensche Aa, terwijl de westelijke grens gevormd wordt door het dal van de Aa en de zandrug (het z.g. Astensche Massief), waarop, op de grens van droge en natte gronden, de nederzettingen Heusden, Asten en Ommel tot ontwikkeling zijn gekomen. Het noordelijke deel van dit gebied bestond uit uitgestrekte arme en vochtige gronden met heidevelden. In de nabijheid van de beekdalen werden deze zandgronden verrijkt met een laagje fluviatiele klei. Ook vindt men er plaatselijk leemlagen, afgezet door smeltwater in het Pleistoceen.
Samenvattend kan men stellen dat de volgende landschappelijke elementen in de gemeente onderscheiden kunnen worden;

a) in het zuiden van de gemeente de hoogveengebieden op de pleistocene zandgronden, die, nu het veen deels is afgegraven, soms aan de oppervlakte liggen,
b) De aan de randen van dit veengebied gelegen voormalige heidegronden, inmiddels ontgonnen,
c) De hogere zandgronden die deze veen- en heidecomplexen in het oosten (gemeente Deurne) en westen begrensden; de ruggen waarop de kommen van Asten, Heusden en Ommel liggen,
d) de beekdalen van de Aa en Astensche Aa, gelegen aan de westelijke zijde van deze ruggen en waar plaatselijk fluviatiele afzettingen op het zandpakket kwamen te liggen.

2.2 Hoogte en afwatering

Door de al eerder gesignaleerde pleistocene bodembewegingen ontstonden binnen de gemeente opmerkelijke hoogteverschillen. De zuidelijke hoogveengebieden bereiken de grootste hoogte; 28,5 meter boven N.A.P. direct ten oosten van de Filosche Peel, aflopend naar 26,5 meter in de noordelijke veengebieden. De voormalige heidegronden ten oosten van Heusden en Asten bereiken een hoogte die varieert tussen de ca. 28 en 24 meter, terwijl het Astensche Massief tussen de 23,6 en 24,5 meter ligt. Ten noorden van Oostappen en Voorste Diesdonk, waar de Aa en Astensche Aa samenvloeien, ligt het laagste punt van de gemeente; 20,4 meter.

Hierbij moet in ogenschouw worden genomen dat vóór de verveningen en het afgraven van het veenpakket de hoogteverschillen nog groter waren: alleen op plaatsen waar het veenpakket het dikste was is het afgegraven.
Asten valt onder het Waterschap "Stroomgebied van de Aa". Vóór de verveningen omstreeks 1890 werden ingezet zorgde het veen voor grote problemen met betrekking tot de afwatering. Doordat de bodem weinig waterdoorlatend was ontstonden in en rondom de Peel vele kleine vennetjes, die gevoed werden door uit het hoogveengebied afkomstige stroompjes. Ook op de lager gelegen zandgronden was de bodem dus zeer vochtig. Van hier uit zorgden kleine waterlopen zoals de Eeuwselsche Loop en de Voordeldonksche Broekloop voor de verdere afwatering richting Astensche Aa en Aa. Na 1890 veranderde deze situatie radicaal. Voor de ter hand genomen vervening wordt een stelsel van wijken gegraven, die het hoogveengebied moeten ontwateren. In 1889-1890 graaft men tussen de Groote Peel en de Zuid-Willemsvaart (gemeente Someren) het Astensche Peelkanaal. Het overtollige Peelwater kon via de Zuid-Willemsvaart worden afgevoerd. Dit had tot gevolg dat ook het moerassige heidegebied minder vochtig werd. Na de normalisatie van de Aa in 1921 en, in het kader van de werkverschaffing, de Astensche Aa en Eeuwselsche Loop in 1932, gevolgd door de Kleine Heitrakse Loop in 1935-1940, was de waterhuishouding in de gehele gemeente op adequate manier te regelen. Sedert de oorlog is men zich er langzaam van bewust geworden dat de resterende veengebieden van onschatbare biologische waarde zijn. Hierdoor is een conflict ontstaan tussen milieubeschermers en landbouwers, omdat de laatsten -ter bevordering van de productie- aan de randen van de beschermde veengebieden gedwongen zijn zeer actief te draineren, temeer daar in het hoogveengebied zelf een groot aantal wijken is afgedamd of dichtgegooid om het verveningsproces te stoppen. Na de stopzetting van de zwartveenwinning heeft men bovendien het Astensche Peelkanaal gedempt.

3. Grondgebruik

Tot ca. 1890 was ongeveer vier-vijfde deel van de gronden binnen de gemeente niet of slechts zeer extensief in gebruik. Direct rondom de oude nederzettingen op het Astensche Massief ontstonden door ontginning en bemesting uit de potstal grote oppervlakten aaneengesloten akkerbodems. Verspreid kwamen op de rug ook kleine percelen akkers voor. Hier beoefende men het traditionele gemengde bedrijf, met veeteelt voor mestproductie. De weide en hooilanden waren gelegen op de lagere gronden langs de waterlopen. Deze lage, zure gronden werden door bemesting uit de potstal soms verhoogd waardoor men een weinig grasland verkreeg. Het weinige hooi dat op deze manier voor het vee beschikbaar kwam werd in de winter vaak met heide vermengd. De graslanden waren over het algemeen verdeeld in kleine percelen, gescheiden door elzenhagen, populieren en knotwilgen, waardoor een contrast ontstond met de eveneens omhaagde akkers, die in blokken van ca. 200 bij 150 meter waren verdeeld. Rond 1830 was rogge verreweg het belangrijkste product dat geteeld werd, naast vlas, spurrie, wortelen en aardappelen.
De grote oppervlakte gemeenschappelijke heide- en veengronden maakte deel uit van het slecht toegankelijke Peelgebied dat, met een oppervlakte van ca. 1000 km2, zich uitstrekte van Grave tot Weert. De heide functioneerde als bijenweide en graasland voor de schapen, maar werd vooral veel gebruikt voor de plaggensteek (voor de potstal). Plaatselijk, zoals bij de Oostappensche Heide en Kloostereind ontstonden in de late middeleeuwen door overbegrazing uitgestrekte stuifzandgebieden. In het gemakkelijkst bereikbare deel van de Peel de Veluwe en de Groote Peel werd op kleine schaal door boeren turf gestoken. Aan de westkant van het veen ontstonden zo op vele plaatsen boerenverveningen.

Vaak besloegen de putten niet meer dan een tiental vierkante meters. De turf gebruikte men als brandstof of strooisel voor de potstal. verkoop van turf en kaphout vormden wat extra inkomsten voor de boeren. Maar door de arme grond waren zelfs de bossen in de gemeente zeer schraal. De opbrengst bestond uit dennehout van matige kwaliteit. Verder vond op de begreppelde en afgebrande hoogveengronden boekweitteelt plaats. In de jaren 1860-1870 was goed te verdienen aan dit product en besloeg deze roofbouwcultuur omstreeks 650 ha. Na een reeks van misoogsten door uitputting van de bodem stopte men met de teelt. Enige grotere ontginningen aan de randen van de heide vonden in de tweede helft van de negentiende eeuw plaats op particulier initiatief. De Beelsfundatie plantte aan de grens met Deurne, bij De Berken, bossen aan, die in 1937 zijn gerooid en overgedragen aan de Heidemij. Door de Astense boterhandelaar Bluijssen werd tussen 1850 en 1860 Bluijssens Broek gesticht, een ontginningsboerderij van ca. 65 ha op de heide aan de weg van Voordeldonk naar Het Gevlocht. De eigenaar trachtte door zich hier toe te leggen op grootschalige zuivelproductie andere boeren in de streek tot hetzelfde te inspireren. Van belang is de opkomst van de veeteelt in de periode rond 1900. In plaats van vlas worden voederbieten verbouwd. De arme gronden worden bemest met beer, die via de Zuid-Willemsvaart uit de grote steden wordt aangevoerd. Wanneer de boeren stro leveren aan de Deurnese strohulsfabrieken wordt op de terugtocht bij station Deurne een lading kunstmest meegenomen.
Plannen van particulieren tot bevloeiing van de Astensche Peel met water uit de Zuid Willemsvaart, om zodoende een grote oppervlakte grasland te verkrijgen, werden niet uitgevoerd. De gemeente heeft lange tijd getracht grootschalige vervening van de Astense Peel door particuliere ontginners tegen te houden. De vroege voorbeelden te Deurne en Griendtsveen vonden tot 1889 geen navolging te Asten. In dat jaar verpachtte de gemeente, mede gezien de schulden bij vele inwoners door het boekweit-echec, 550 ha aan de Maatschappij Griendtsveen, die reeds decennia in Deurne, Horst en Sevenum actief was. De aldus gestichte veenderij Asten bood binnen tien jaar werk aan 600 tot 700 personen. Via het Astense Peelkanaal werd de veenderij met de Zuid-Willemsvaart (bij Sluis 12, gemeente Someren) verbonden. Aan de verbrede kop van het kanaal stond, tegen de grens met de gemeente Nederweert, een turfstrooiselfabriek. Het kanaal stond in verbinding met de Eerste en Tweede Hoofdvaart in de meer naar het oosten gelegen veenderij. Smalspoor met paardentractie zorgden voor verder vervoer van de gestoken turf. De arbeiders werden in tijdelijke houten loodsen gevestigd. Doordat de gemeente de bouw van een ontginningsnederzetting op haar grondgebied verbood, was de Maatschappij gedwongen op een honderdtal meters van de Astense turffabriek in de gemeente Nederweert huizen op te trekken. Zo ontstond het in 1944 voor een groot deel verwoeste gehucht De Moost. Omstreeks 1900 was het meeste turfstrooisel te Asten vergraven, en richtte men zich op de winning van zwarte turf. Toch bouwde B. Thoer in 1923 nog een tweede turfstrooiselfabriek in de Astense Peel, aan de kruising van de Weerterbaan en het Astense Peelkanaal. De teruglopende vraag naar veenproducten en technische innovaties in het productieproces leidden tot een teruglopend aantal werknemers: in de jaren '20 vonden nog 200 tot 300 personen werk in de Astense Peel. Toch bouwde B. Thoer in 1923 nog een tweede turfstrooiselfabriek in de Astense Peel, aan de kruising van de Weerterbaan en het Astense Peelkanaal. In 1928 legde de inmiddels tot Van de Griendt Landexplotatie omgedoopte maatschappij voor het vervoer van zwartveen een trambaan in de veenderij aan. Ook na de oorlog werd, in tegensteling tot de bijna uitgeputte veenderij Griendsveen, te Asten de productie van zwartveen voortgezet. Met de verwoesting van de fabriek door brand kwam in 1963 een einde aan de veenwinning. De sinds 1947 bestaande plannen voor de bescherming van de Groote Peel leidden tot de stichting van een natuurreservaat aldaar.

De verveende grond wordt niet in gebruik genomen als landbouwgrond. Plannen voor de stichting van steenkoolmijnen, en proefboringen van de N.A.M. naar olie hebben niet geleid tot exploitatie-activiteiten. Door de drainage ten behoeve van omliggende ontginningen droogde in het gehele veengebied de bovenste veenlaag uit waardoor het aanzien van de Peel zeer sterk veranderde; een open landschap is langzaam getransformeerd van een uitgestrekt, eenvormig gebied naar een meer afwisselend landschap met grasbegroeiïng in plaats van veenmos, en berken in plaats van heide.
De gemeente Asten heeft zelf het initiatief genomen tot ontginning van de heidegronden. In samenwerking met de Heidemij werden in het kader van de werkverschaffing ten oosten van Voordeldonk in 1905 naaldbos aangeplant. Dezelfde samenwerking leidt tot het ontstaan van nieuwe landbouwgebieden aan de weg van Asten naar Meijel, in de Ommelse Broek en De Hutten. In 1907 ontgint de Heidemij in opdracht van de gemeente 400 ha nabij De Hutten, in 1913 worden opnieuw bij Voordeldonk 308 ha bos aangelegd (de z.g. Staatsbossen), beplant met grove den. In het kader van de werkverschaffing en het tekort aan weidegrond begint men in 1920 ten westen van Heitrak bos te rooien, en worden de Hoogenbergen ontgonnen voor de aanplant van bomen. In deze tijd wordt ook veel van de door de gemeente ontgonnen grond aan kleine particulieren verkocht. Door de grote hoeveelheid arbeiders die men via de werkverschaffing (1937: 189 man) kan inzetten, worden wegen en waterlopen in de Astense Peel in snel tempo verbeterd en ontstaat een zeer modern landbouwgebied. Omstreeks 1940 is verreweg het grootste deel van de heidegronden ontgonnen tot weide- of akkergrond. De rationele, grootschalige verkaveling, waarbij de percelen door middel van een enigszins onregelmatig raster van min of meer haaks op elkaar staande zandwegen worden ontsloten, is typisch voor de late heide- en veenontginningen.
In de oude akkergebieden direct rondom de nederzettingen, en in de beekdalen treden vanaf 1932 sporadisch ruilverkavelingen op en wordt gewerkt aan een plan voor algehele ruilverkavelingen, dat echter pas na de Tweede Wereldoorlog tot uitvoering komt. Ook hier heeft men zich na de oorlog, in navolging van de bedrijven op de voormalige heidegronden, steeds meer gericht op de intensieve veehouderij.

4. Infrastructuur

4.1 Wegen

Tot ca. 1900 was het grondgebied van Asten slecht ontsloten; de wegen waren vaak niet meer dan smalle, onverharde karresporen, mul in de zomer en modderig in lente en herfst. Van uit de nederzettingen liepen tussen de akkers smalle en bochtige paden naar de turfputten in het veen. P.E. de la Court bericht in 1841: "De dorpen, die door moerputten gescheiden zijn, zijn dermate verwijderd dat zij onderling onzichtbaar zijn en weinig of geen omvang hebben. Afgesneden door ontoegankelijke moeren, vennen en waterplassen, zijn zij voor het verkeer te zeer verwijderd. Drie à vier gebrekkige wegen verbinden diezelfde wel eenigs, maar niet genoeg tot hun welzijn. Bij donker of mistig weder zich nergens aan herkennende, is de Peel gevaarlijk, om de menigte spooren, naar en van het moer loopende, waardoor misleid, men in de moeren zinkt en akelige nachten doorbrengt".
Enkele verbindingswegen waren van interlocaal belang. Deze wegen volgden zoveel mogelijk de hogere zandruggen, om op gunstige punten de beekdalen over te steken. Vanuit het dorp Asten liepen wegen naar Sluis 10 en 11, van waaruit Lierop en Someren bereikbaar waren. Omstreeks 1850 was de eerste een provinciale grintweg. Over de jaagpaden van de Zuid-Willemsvaart had men bovendien een directe verbinding met Helmond. Via Ommel en Vlierden liep een smalle weg naar Deurne.

Belangrijk was de aansluiting van het dorp Asten met de Keulse Baan, die over het acces van Meijel naar het zuiden liep. Via Voordeldonk liep recht over de heide een dijk, die ten zuiden van Vlierden op deze weg aansloot. Enkele van deze wegen hadden tegen 1890 een verharding gekregen. Zo waren de wegen naar Someren, Voordeldonk en Deurne begrint. Bovendien had men vóór 1890 een nieuwe weg naar Meijel aangelegd. Deze grintweg sloot aan op de bestaande weg tussen Asten en Heusden, en liep verder dwars door de heidevelden naar Limburg. Aan deze lange baan lagen midden op de heide verscheidene herbergen, zoals Herberg Halfweg. Door de Maatschappij Griendtsveen was het Astense Peelkanaal gegraven, waarvan de jaagpaden in verbinding stonden met die van de Zuid-Willemsvaart. Pas met de grootschalige ontginning van de heide tussen 1905 en 1935 werden andere wegen verhard. Zo leidde het veelvuldige transport van mest uit de beerput bij de Zuid-Willemsvaart (bij Sluis 10) naar Ommel tot de verharding van de zandweg tussen deze plaatsen. Over de Aa en Astensche Aa bouwde men nieuwe bruggen. De weg naar Lierop en Helmond over de Aa kreeg in 1906 een nieuwe brug. Over de gehele Astense Heide werden in de jaren '20 en '30 in verband met de ontginningen wegen aangelegd, die een enigszins onregelmatig raster van verbindingen vormden.
Militaire belangen (zie par. 4.4) verhinderden echter een te grote ontsluiting. Pas na de Tweede Wereldoorlog vervielen deze beperkingen. De weg tussen Meijel en Asten werd doorgetrokken naar Helmond en kreeg een nieuw tracé, buiten Heusden en Asten om. In 1969 werd deze weg aangesloten op de in dat jaar geopende E3 snelweg, die de gemeente tussen Asten en Ommel van oost naar west doorsnijdt.

4.2 Spoor- en tramwegen

Ondanks vele plannen in de tweede helft van de negentiende eeuw heeft Asten nooit een spoorverbinding gehad. Men maakte gebruik van het station van Deurne. In 1904 werd de eerste spijker geslagen voor de tramverbinding met Helmond, die zou worden geëxploiteerd door de Meijerijsche Tram. In de huidige Prins Bernhardstraat te Asten lag het tramstation. Via de weg naar Deurne liep de lijn in noordelijke richting naar Ommel, waar een tweede station met wachtkamer en dienstwoning was. Daar boog de tramlijn af in westelijke richting, om over de Oostappensche Heide de gemeente te verlaten. Vanaf de jaren '20 kreeg de tram concurrentie van de particuliere busdienst Helmond-Asten-Weert. In 1934 werden de diensten gestaakt. De stations werden het jaar daarop omgebouwd tot woonhuizen (zie par. 7.7).

4.3 Waterwegen

Tussen 1822 en 1826 is de Zuid-Willemsvaart gegraven, die, naast de Maas, moest functioneren als tweede belangrijke scheepvaartader tussen Nederland en België. Bijkomend voordeel was dat men verwachtte dat de Peel, die voor een deel aan het kanaal grensde, mede door de aanwezigheid van de waterweg ontgonnen zou kunnen worden. De Vaart ligt ten westen van Asten. Alleen een klein deel van het kanaal, Sluis 10 en omgeving, valt binnen de gemeentegrenzen. Asten heeft echter voornamelijk profijt gehad van de gunstiger gelegen Sluis 11 en Sluis 12. Omstreeks 1929 werd de toen ruim honderd jaar oude Zuid-Willemsvaart verbreed, waarbij ook de sluizen gemoderniseerd werden. In 1889-1890 werd te Asten in verband met de veenexploitatie op particulier initiatief het Peelkanaal gegraven. Het drie kilometer lange kanaal verbond de turfstrooiselfabriek van de Maatschappij met de Zuid-Willemsvaart. Twee hoofdvaarten in het verveningsgebied stonden met het kanaal in verbinding. Na de Tweede Wereldoorlog is bij ruilverkavelingen het kanaal gedempt (zie par. 7.7).

4.4 Dijken en kaden.

Langs de Zuid-Willemsvaart liggen plaatselijk aan weerszijden lage kaden. Het grootste deel van de vaarten in de veenderij was aangelegd op dunne veenlagen. Om kostbaar graafwerk in het zand te voorkomen werden kaden op het zand aangelegd. De waterstand werd tussen deze kaden kunstmatig op peil gehouden. Plaatselijk zijn nog terreinsporen van vaarten en kaden te zien.

4.5 Militaire infrastructuur

De strook noord-zuid gerichte, ondoordringbare veen- en heidegronden van de Peel hebben gedurende een lange tijd een natuurlijke barrière gevormd tegen vijandelijke aanvallen vanuit het oosten. De weinige accessen en hoger gelegen gronden in en langs het gebied hebben dan ook al vroeg een militaire betekenis gehad, hetgeen zich in de Middeleeuwen geuit heeft in een groot aantal kastelen en versterkte woonhuizen in de aan de Peel grenzende gebieden, met name ook tussen de Peel en de westelijke oever van de Maas. Te Asten ligt de ruïne van een in oorsprong middeleeuws kasteel, waarvan verder de poorttoren en een kasteelboerderij resteren. In 1938 werd het kasteel naar gewijzigd plan weer opgetrokken. In 1944 is het in brand geraakt (zie par. 7.6).
In het veenlandschap zijn restanten van de tussen 1937 en 1940 aangelegde Peel-Raamstelling aanwezig. Aanvankelijk ontworpen om de vijand af te stoppen na diens doorbraak van de Maaslinie, werd de stelling later ingericht om de opmars van de vijand zoveel mogelijk te vertragen. Het belangrijkste element in deze stelling tussen Budel-Dorplein bij de Belgische grens en de Raam bij Grave was het bijna veertig kilometer lange Defensie- of Peelkanaal, dat gegraven werd tussen Griendtsveen en Mill. Te Asten loopt de linie door de zuidelijke veengebieden. Hier zijn geen versterkingen met kazematten of anti-tankgracht uitgevoerd, daar het terrein ontoegankelijk voor de vijand werd geacht. Dwars door het acces van Meijel achtte men een dergelijke linie wel noodzakelijk. De gracht is inmiddels verdwenen, maar enkele kazematten resteren (zie par. 7.8)

5. Ontwikkeling van de nederzettingen

5.1 Asten

De nederzetting is ontstaan op een hogere zandrug tussen de Astensche Aa en de Aa, aan een oude weg die Helmond met het Peelmoeras verbond. Deze weg kruiste ter plaatse van Asten de verbinding tussen Someren en Deurne, terwijl in oostelijke richting een dijk naar de Keulse Baan (op het acces van Meijel) liep. Waarschijnlijk is Asten het centrum geweest van een tiendakkerdorp. Langs de weg, vaak bij een afslag, lagen en liggen op de zandrug verschillende gehuchten, bestaande uit enkele boerderijen, zoals Dijk, Vosselen, Ostade, Laarbroek, Wolfsberg, Voorste en Achterste Heusden, Voordeldonk, Achterbos en Stegen. Centraal in de parochie van gehuchten werd in de middeleeuwen een kerk gesticht. Door de aanwezigheid van een kerk werd de vestiging van een niet-agrarisch buurtje (bestaande uit bijvoorbeeld pastorie, smidse en winkels) bevorderd en kon dat centrale gehucht, in dit geval Asten, uitgroeien. Het landverkeer maakte bovendien veel gebruik van de door het dorp leidende wegen, hetgeen tot het ontstaan van een marktplein leidde, in feite een plaatselijke verbreding van de oude weg tussen Someren en Deurne.

De bebouwing van de plaats heeft zich hoofdzakelijk aan deze markt ontwikkeld (de tegenwoordige Markt en een deel van het Koningsplein, het vroegere Kerkplein). Aan de zuidwestelijke zijde stond de middeleeuwse kerk. De overige pleinwanden werden ingenomen door eenlaags woonhuizen, herbergen, werkplaatsen en winkels. Van belang is de latere tweedeling van dit marktplein door de aanwezigheid van een centraal bouwblok, bestaande uit enkele woonhuizen, een school (1822) en het oude raadhuis (1842). De kerk en de Markt worden verbonden door de Marktstraat.
Ook langs delen van de aan de marktplaats gelegen doorgaande wegen, met name die naar Ommel en Deurne (de huidige Prins Benhardstraat) en de weg naar Heusden en Voordeldonk (de huidige Emmastraat) heeft zich reeds vóór de negentiende eeuw een gesloten bebouwing met eenlaags woonhuizen en winkels ontwikkeld, die buiten de directe omgeving van de marktplaats agrarisch van karakter geweest zal zijn. Aan de rand van de bebouwde kom wordt aan de Lindestraat in 1740 een schuurkerk gebouwd, die in 1810 vervangen wordt door een kerk voor de Hervormde gemeente. Deze bebouwingslinten hebben zich tot omstreeks de laatste eeuwwisseling hoofdzakelijk in noord- en zuidoostelijke richting ontwikkeld. De laaggelegen weg naar Someren via het westelijk van Asten gelegen Aa-dal (de huidige Wilhelminastraat) is tot die tijd nagenoeg onbebouwd gebleven.
Net als de andere Peelgemeenten is het economische leven van de bevolking sterk verbonden met de inkomsten uit het Peelmoeras. Van der Aa signaleert in 1841 dat de bevolking van Asten haar bestaan hoofdzakelijk verdient in de landbouw. Daarnaast verkrijgt men inkomsten uit de boter- en veehandel en de turfsteek. Er staan enkele leerlooierijen, klompenmakerijen, een touwslagerij en een bierbrouwerij. Van belang is de aanwezigheid van een mechanische katoendrukkerij met 45 man personeel, twee blauwververijen en een wollenstoffenfabriek. Enkele smeden verdienen er hun brood, hoofdzakelijk door het passerende verkeer. De gemeente telt in 1851 3050 inwoners, die gevestigd zijn in 523 huizen.
Omstreeks het derde kwart van de negentiende eeuw is in Asten een sterke industrialisatie aanwijsbaar. Deze groei van de nijverheid, voornamelijk bestaande uit boter- en margarinefabricage en metaal- en textielindustrie is deels te verklaren uit de oudere bestaansmiddelen van de streek. Schaalvergroting in de productie trad op door technische ontwikkelingen waardoor een verdere concentratie van de productie bevorderd werd. Ook de verbetering van de infrastructuur door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart in het tweede kwart van de negentiende eeuw heeft de groei van Asten bevorderd. Omstreeks 1875 waren enkele van de bedrijven landelijk bekend. Zo had de Fa. Bluijssen aan de Kerkstraat een aantal forse fabrieksgebouwen, waarin onder meer een margarinefabriek, bontweverij, ververij, kuiperijen, koffiebranderij, theepakkerij, kaasmakerij en een groenten- en conservenfabriek waren gehuisvest. Ook had de firma tot het faillissement in 1907 144 winkels in geheel Nederland. De verschillende fabrieken en bedrijven vinden een plaats aan de rand van bestaande stratenpatroon van de kom, doordat de haaks op en parallel aan de oude lintbebouwing gelegen achterstegen en zandpaden in de negentiende eeuw deels bebouwd werden. Typische straten met fabrieksbebouwing waren de Kerkstraat, de Driehoekstraat en de Fabriekstraat. In het noorden van het dorp, bij de tramremise aan de Prins Bernhardstraat, lag eveneens een concentratie van negentiende-eeuwse fabrieken, waaronder de Astensche Ijzergieterij.
De industrialisatie van het dorp had tussen 1850 en 1875 de bouw van een aantal ruime villa's tot gevolg. Fabrikanten en notabelen vestigden zich in tweelaags herenhuizen aan het Kerkplein (het huidige Koningsplein) en aan de relatief onbebouwde delen van de hoofdstraten, zoals de Wilhelminastraat. Aan het Koningsplein wordt omstreeks 1880 door de bouw van een tweelaags postkantoor (nu burgemeesterswoning) en aangrenzende dito kostschool een nieuwe noordwestelijke pleinwand opgetrokken. Van belang is ook de vestiging in 1841 van de Zusters van Liefde uit Tilburg.

Deze bouwen aan het Kerkplein (het huidige Koningsplein) in 1867 een nieuw klooster, dat is uitgegroeid tot het huidige Huize Bartholomeus.
De verpachting van Peelgrond aan de Maatschappij Griendtsveen en andere particulieren leverde de gemeente na 1890 veel inkomsten, waardoor een verdere schaalvergroting van de bebouwing optrad. Achter het gemeentehuis, aan het Kerkplein, wordt een groot schoolgebouw opgetrokken, terwijl aan de nieuwbouw van de kerk door de gemeente forse subsidies worden verleend. Deze nieuwbouw van de kerk heeft gevolgen voor het stedebouwkundige plan van Asten. Doordat het nieuwe, niet georiënteerde gebouw verder naar het zuidwesten wordt opgetrokken, en de oude kerk wordt gesloopt, wordt het Kerkplein sterk vergroot. Op de plaats van de oude kerk wordt in 1901 een plantsoen aangelegd.
Van belang is de vestiging van kloosterorden in de particuliere villa's na ca. 1900. De Zusters van Liefde nemen na 1907 de voormalige villa van Bluijssen op in hun klooster aan het Koningsplein, terwijl in de villa van dezelfde familie aan de Wilhelminastraat in 1910 de Filles de Notre Dame het klooster Avé Maria vestigen. De Paters van het Heilig Hart vestigden zich in 1908 eveneens in een particuliere villa van de familie Frencken aan deze straat, die in 1928-29 werd afgebroken voor de bouw van een klooster.
Aan de meer achteraf gelegen stegen en straten lagen in de negentiende en eerste helft van de twintigste eeuw de kleinere woonhuizen. Het betrof hier in een aantal gevallen de bestrate achterpaden die de percelen aan de hoofdstraten van het achterliggende akkers en weiden scheidden. Aan deze aanmerkelijk smallere straten lagen eenvoudige eenlaags woonhuizen, afwisselend met de nok parallel aan of haaks op de straat. Een voorbeeld is de Mgr. Den Dubbeldenstraat, waar op particulier initiatief tussen 1850 en 1930 een lintbebouwing met woonhuizen ontstond. De verspringende rooilijn en het wisselende aantal bouwlagen zijn typisch voor de woningbouw langs deze zijstraten. Het beeld werd af en toe verlevendigd door de aanwezigheid van een boerderij. Tussen ca. 1875 en 1930 ontstaat een dergelijke lintbebouwing aan de Burgemeester Wijnenstraat, Kerkstraat en Julianastraat. Door de voortschrijdende lintbebouwing aan de Emmastraat groeien Asten en Wolfsberg omstreeks 1925 aan elkaar.
Sociale woningbouw treedt pas laat op in Asten. Grote bedrijven, zoals Bluijssen, bouwen niet voor hun personeel. Zodoende vond er veel kleinschalige particuliere woningbouw plaats. De eerste woningbouwvereniging, genaamd St. Jozef, bouwde in 1918 en 1919 in totaal 12 woonhuizen aan de Ommelseweg en Kerkstraat. Van belang zijn de twintig woonhuizen die deze woningbouwvereniging in 1920 aan het St. Jozefplein realiseerde. Dit plein werd toen aangelegd buiten de bestaande stedebouwkundige structuur, op de akkerbodems. De Eerste en Tweede Sint Jozefstraat, die tussen het plein en resp. Juliana- en Kerkstraat liggen, werden kort na 1930 bebouwd.
In 1939 wordt de structuur van de kom van Asten nogmaals gewijzigd. Het gemeentebestuur besluit tot afbraak van het 'eiland' met bebouwing tussen Markt en Koningsplein, om ter plaatse een nieuw gemeentehuis op te trekken. Tegelijkertijd trekken de Zusters van Liefde aan het Koningsplein het tweelaags St. Bartholomeushuis op. De schaalvergroting van de bebouwing in de kom krijgt zo een verdere impuls, nadat omstreeks 1910 aan de Markt, tegenover het gemeentehuis reeds een nieuw postkantoor was opgetrokken.
Na de Tweede Wereldoorlog treden opvallende wijzigingen in de bebouwing op. Het aantal inwoners neemt tussen 1950 en 1985 toe van 8.474 tot 14.402. De snelle bevolkingsgroei initieert opnieuw een belangrijke schaalvergroting van de bestaande bebouwing, die voor een deel wordt vervangen. Aan de Markt verrees omstreeks 1970 een fors tweelaags warenhuis, Huize Bartolomeus werd in 1969 en opnieuw omstreeks 1980 belangrijk vergroot. Door een forse uitbreiding van het gemeentehuis werd het Koningsplein weer tot de grootte van omstreeks 1930 teruggebracht.

Het Koningsplein-plantsoen moest wijken voor parkeerruimte. Aldaar werd een nieuwe straatbeplanting met linden aangebracht. Van groter belang zijn de naoorlogse uitbreidingen. Omstreeks 1960 werden de wijken Logten I en Zonnehof, gesitueerd ten noorden en oosten van de oude kom, gerealiseerd. De zuid- en westzijde van de oude kom werden door de aanleg van de wijken Alb. van Cuyck-straat en Ostade tussen ca. 1968 en 1978 ingesloten. De opening van de E3 in 1969 noodzaakte de verlenging van de Tuinstraat en de aanleg van de Floralaan, die het centrum met de autoweg verbinden. Door de aanleg van een nieuw industrieterrein langs de Ommelseweg, ten noorden van de kom, komen er bedrijfsterreinen in de oude kom beschikbaar. In de jaren '70 en '80 volgt herbestemming van deze terreinen.

5.2 Heusden

Net als Asten heeft Heusden zich ontwikkeld aan een afslag (de huidige Antoniusstraat) aan de weg tussen Helmond en de Peel (en verder naar Weert), ter plaatse genaamd Voorste Heusden en de Meijelseweg. Tot ca. 1900 bestond de nederzetting uit een groep verspreide boerderijen aan de Voorste Heusden. Daar waar de Antoniusstraat aansloot op de Voorste Heusden lag een groot, driehoekig, onbebouwd plein (het huidige Vorstermansplein). Verder in westelijke richting lag aan de Antoniusstraat en 'T Hoekske een tweede concentratie van boerderijen, genaamd Achterste Heusden. Het oostelijke deel van deze tweede groep boerderij-en, grenzend aan het tegenwoordige Vorstermansplein, werd ook wel Middelste Heusden genoemd. Tot ca. 1900 waren de nederzettingen eigenlijk niet verbonden. Vanaf die tijd heeft zich, mede door de ontginningen en de aanleg van nieuwe wegen in de Peel, ter plaatse van het Vorstermansplein de kern Heusden ontwikkeld. De ontginningen en toename van het doorgaande verkeer leidden tot de bouw van enkele woonhuizen en een uitbreiding van het aantal boerderijen. In 1893 leidde dit tot de bouw van de coöperatieve Roomboterfabriek De Hoop aan de Voorste Heusden. Na de stichting van een coöperatieve winkel kon ten behoeve van het onderwijs in 1919 de St. Antoniusschool aan de tot dan toe onbebouwde noord-oostelijke zijde van het Vorstermansplein gebouwd worden, na de stichting van een zelfstandige parochie in 1921 gevolgd door de bouw van de R.k. H. Antonius van Paduakerk met pastorie. De stichting van de parochie leidde tot de snelle vorming van een dorpskom; de resterende ruimte om het Vorstermansplein werd nog vóór de Tweede Wereldoorlog met een lintbebouwing van boerderijen, woonhuizen en winkels gevuld.
Van belang is de grote brand die in 1947 in de kom van het dorp woedde. Een vijftiental boerderijen werd daarbij verwoest. Mede door naoorlogse sloopwerkzaamheden heeft alleen de noord-oostelijke wand van het Vorstermansplein zijn oude aanzien behouden. Bovendien werd Heusden sterk uitgebreid. Rondom het Vorstermansplein werd, deels het patroon van oude, tot dan toe onbebouwde zandwegen volgend, een aantal nieuwe straten aangelegd, waaraan woonhuizen gebouwd werden.

5.3 Ommel

De plaats is ontstaan op de rand van het Astensch Massief en het beekdal van de Astensche Aa, daar waar de weg Asten-Deurne laatstgenoemde kruist. Van belang voor de ontwikkeling was de pelgrimage, die sedert de zestiende eeuw naar de aan Maria gewijde kapel op gang kwam. Deze ontwikkeling werd gesterkt door de vestiging van het klooster Mariaschoot naast de kapel. Toentertijd bestond de nederzetting uit een verzameling boerderijen, gegroepeerd rond het kruispunt Marialaan-Kloosterstraat (de doorgaande weg) enerzijds en, dwars daarop, de Kluisstraat en Jan van Havenstraat anderzijds.

Aan de noordwestelijke zijde van het kruispunt lag de middeleeuwse kapel, noordelijk daarvan het klooster. De zusters moesten in 1732 het klooster verlaten, onder medeneming van de Maria-reliek. In 1839 bestond de plaats uit een 35-tal huizen, waarin 280 inwoners woonden. Veel boerderijen waren gelegen tussen akkers, heide en beekdal, aan de Jan van Havenstraat, oostelijk van de kern. Na 1840, toen het Mariabeeld teruggebracht werd, nam de pelgrimage weer toe, maar dit leidde niet tot een groei van de plaats. Belangrijk was de ontsluiting door de stoomtram. Ommel werd een zelfstandige parochie in 1882. In 1883 werd daarom begonnen met de vergroting van het kerkgebouw en de nieuwbouw van de pastorie (aan de andere zijde van de Marialaan). In 1884 kreeg de plaats een eigen school. In 1905-1906 werd aan de zuidoostelijke zijde van het dorp het processiepark Genadeoord aangelegd, bestaande uit ca. 25 kapelletjes. In 1938 werd op de zuid-westelijke hoek van het kruispunt Mariaschoot geopend, een klooster van de Missiezusters van St. Antonius. De wezenlijke vorm van Ommel was aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog niet veranderd; de plaats bestond ook toen nog uit een verzameling boerderijen rondom een kerk, terwijl nieuwe gebouwen zoals pastorie, school en klooster een eigen plaats rondom het kruispunt hadden gekregen.
In 1944 vond een artilleriebeschieting met fosforgranaten plaats, die driekwart van de bebouwing verwoestte. Een nieuw bestemmingsplan voorzag in stedebouwkundige wijzigingen van belang. De kerk werd, na sinds 1945 gevestigd te zijn geweest in het N.C.B. pakhuis, tussen 1960 en 1963 naast de pastorie op de zuidoostelijke hoek van het kruispunt opgetrokken. De opbouw van de plaats volgde zeer langzaam. In 1966 klaagde men nog over de slechte staat van vele wegdekken, die twintig jaar eerder door tanks waren kapotgereden. De Marialaan-Kloosterstraat kregen een meer gestroomlijnd tracé, terwijl uitbreidingen (enkele straten met woonhuizen) direct ten oosten van de kom werden gerealiseerd. Door de aanleg van de E3, direct ten zuiden van het dorp en, iets noordelijker, de aanleg van de N279 naar Helmond, is de aanblik van Ommel sterk gewijzigd. Beide wegen kruisen de hoofdstraat Marialaan-Kloosterstraat met behulp van een hoog viaduct, waartussen de kom van het dorp 'opgesloten' lijkt.

5.4. Overige nederzettingen

Over de gehele zandrug van het Astensche massief lagen en liggen kleine buurtschappen, soms naamloos, bestaande uit enkele boerderijen. Deze buurtschappen stammen voor een deel uit de late middeleeuwen.
Oostappen bestaat uit een verzameling van ca. 20 verspreide boerderijen in het noord-westen van de gemeente, waar Aa en Astensche Aa samenvloeien. De lintbebouwing ligt gegroepeerd aan de Oostappenschedijk en de Diesdonkerweg, in het overgangsgebied tussen de Oostappensche Bossen en de lagere broekgronden.
Voordeldonk, in oorsprong een middeleeuws gehucht, bestaat eveneens uit een lintbebouwing met boerderijen, gelegen langs de gelijknamige weg. Zuidelijk van deze weg lag tot in deze eeuw de woeste Peel. De Beekerloop kruiste de nederzetting.
Aan het Achterbos ligt de agrarische nederzetting Achterbosch, bestaande uit een vijftal bij elkaar gelegen boerderijen, op een zandrug tussen het beekdal van de Astensche Aa en de Beekerloop.

5.5 Verspreide bebouwing

Ten zuiden van Asten ligt aan de Kasteellaan, verwijderd van de overige bebouwing, het in oorsprong middeleeuwse, heerlijke burcht, tegenwoordig een poorthuis met kasteelboerderijen en ruïne.
Van belang zijn de verspreid in de tussen 1900 en 1950 ontgonnen Peelgronden gelegen boerderijen. Het landschap is ter plaatse ontsloten door een min of meer regelmatig raster van wegen, die, hoe dichter men de Groote Peel nadert, vaak nog onverhard zijn. De grote oppervlakten akker- maar vooral weidegebied wordt sporadisch onderbroken door kleine bospercelen. De boerderijen liggen vaak op grote afstand van elkaar, altijd door landerijen gescheiden.

6. Stedebouwkundige typologie 1850-1940

6.1 Typologie

Tussen 1850 en 1940 heeft Asten door de industriële ontwikkeling en de afgraving van de Peelgronden een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt, die zich in de stedebouwkundige structuur van het dorp Asten uitte in een tot centrum getransformeerde verstedelijkte oude dorpskern en een belangrijke uitbreiding van de lintbebouwing langs bestaande uitvalswegen en achterpaden, en een schaalvergroting van de bebouwing in de kom. Naast deze meer algemene karakteristiek, aangegeven op het typologisch kaartmodel (zie bijgevoegde kaart 1:10.000), zijn hedentendage nog enkele gebieden te onderscheiden die getuigen van een meer specifieke typologische ontwikkeling.
Belangrijk is de concentratie van kerkelijke bebouwing aan het Koningsplein en de Wilhelminastraat, ontstaan in de M.I.P.-periode 1850-1940. Het feit dat tussen (de deels naoorlogse) Huize Bartholomeus, de R.k.kerk H. Maria Presentatie en de kloostercomplexen van de Missiezusters en de paters van het H. Hart particuliere villa's liggen, geeft terecht de indruk dat het hier niet om een aaneengesloten gebied met kerkelijke bebouwing gaat, maar is tevens typisch voor de ontwikkeling te Asten te noemen, zoals uit 5.1. is gebleken.
Door de grootschalige naoorlogse reconstructie in het zuid-oosten van de kom zijn er slechts verspreid kleine industriële gebieden uit de M.I.P.-periode over, die op de kaart als zodanig zijn ingetekend aan de Driehoekstraat en de Emmastraat.
Van belang is ook de ontwikkeling na 1920 van het 'algemeen stedelijk' ingerichte gebied met sociale woningbouw aan het St. Jozefplein. De villabebouwing aan weerszijden van de Wilhelminastraat is nog grotendeels intact en aangegeven als 'villagebied'. De functioneel meer gemengde lintbebouwing buiten de omstreeks 1850 reeds bestaande kom, aan de Prins Bernhardstraat, Emmastraat, Burg. Wijnenstraat, Mgr. Den Dubbeldenstraat en Kerkstraat is aangegeven als 'lineaire ontwikkeling'. De begraafplaatsen van de katholieke en hervormde kerken aan de Kruiskensweg zijn conform de richtlijnen als 'groene gebieden' aangegeven.
Tot slot zijn de 'na 1940 gereconstrueerde gebieden' ingetekend. Deze liggen hoofdzakelijk aan het Koningsplein en langs de Prins Bernhardstraat en de Kerkstraat.

6.2 Gebied van bijzondere stedebouwkundige waarde 1850-1940

Het Koningsplein en aangrenzend deel van de Wilhelminastraat heeft een bijzondere stedebouwkundige waarde. Het gebied heeft een beperkte oppervlakte en bestaat hoofdzakelijk uit een lintbebouwing. het is deels gelegen in de oude, tijdens de M.I.P.-periode gereconstrueerde kom van Asten (Koningsplein), deels in een reeds bestaande maar pas in de M.I.P.-periode bebouwde structuur naar het Aa-dal (Wilhelminastraat). Binnen het gebied valt de kerkelijke bebouwing van de kom, bestaande uit R.k.kerk met kerkhof en St.Bartholomeushuis (deels bestaande uit voormalige fabrikantenvilla's), alsmede een tiental aan de Wilhelminastraat tijdens de M.I.P.-periode gebouwde particuliere villa's, waarvan er twee na 1900 zijn omgebouwd tot kloosters, die met hun grootschalige karakter het aanzien van de straat beheersen. Ook de kerkhoven en kloostertuinen, soms met boerderij, vallen onder het gebied. Daarnaast is inbegrepen het vooroorlogse fabrieksterrein van Koninklijke Eijsbouts, de klokkengieterij, dat aan de kerk grenst. Het gebied heeft een bijzondere historische betekenis, daar bestemming en verschijningsvorm verbonden zijn met een bepaalde religieuze, economische en maatschappelijke ontwikkeling te Asten. Aan de genoemde structuren is in de periode 1890-1940 een bebouwing ontwikkeld die zowel qua omvang, architetuurhistorische kwaliteiten als gaafheid zich onderscheid van elders veelal bescheidener opgezette complexen met Rooms-katholieke bebouwing van religie en sociale zorg. Bovendien is het te Brabant steeds zeldzamer dat aan een dergelijk gebied in de kom van een nederzetting een industriegebied grenst, in dit geval een klokkengieterij. Ook de combinatie met rijke particuliere villa's is zeldzaam.

6.3 Waardevolle groepen (vóór 1850)

Te Asten zijn geen waardevolle groepen bebouwing, daterend van vóór 1850.

7. Karakteristiek der objecten, bouwvormen en bouwtypen

7.1 Woonhuizen

Lindestraat 7 is een eenlaags dorpswoonhuis, in de kern mogelijk daterend uit de achttiende eeuw, met zesruits Empire schuifvensters. Koningsplein 12-14, een vroeg negentiende-eeuws dubbel eenlaags woonhuis met kelder en opkamer, heeft handvormbakstenen muurwerk en een terugwijkende rooilijn. Het pand is, evenals het naastliggende winkel-woonhuis Koningsplein 8-10 (in oorsprong mogelijk een boerderij of stalling?), karakteristiek voor de bebouwing in de Astense kom vóór ca. 1850. Burg. Frenckenstraat 6-12 en 45-47 zijn typische eenlaags dorpswoonhuizen. No. 45-47 dateert blijkens de jaarankers uit 1788.
Langs de Prins Bernhardstraat staan verschillende negentiende-eeuwse eenlaags woonhuizen. No. 84-86 is een dubbelwoonhuis en dateert uit ca. 1875. Een gave houten winkelpui heeft het woonhuis op no. 64, uit ca. 1905. No. 45-51 is een rijtje eenlaags woonhuizen uit ca. 1935. In de Mgr. Den Dubbeldenstraat zijn vooral de negentiende-eeuwse eenlaags dorpswoonhuizen 15, 19, 21, en 2-6 van belang, met onregelmatige rooilijn. Burg. Wijnenstraat is een gepleisterd en gevoegd eenlaags winkel-woonhuis uit omstreeks 1875. In dezelfde straat staat op no. 20 een eenlaags woonhuis met een detaillering waarin elementen van Jugendstil. Kerkstraat 46-56 zijn drie blokjes met in totaal zes woonhuizen, gebouwd in 1918 door de woningbouwvereniging St. Jozef. Dezelfde vereniging bouwde in 1919-1920 de woonhuizen St. Jozefplein 1-20.
Bussendijk 3 is een kleine eenlaags landarbeiderswoning uit omstreeks 1910.

Enkele rijke fabrikantenvilla's resteren nog aan Julianastraat, Koningsplein en Wilhelminastraat. Uit 1850 stamt de ruime, witgepleisterde villa St. Jozef van de familie Bluijssen, gelegen aan de Julianastraat, waaraan in 1904 (aan de Koningsplein-zijde) een tweelaags erker werd aangebouwd, opgesierd met waardevolle kleurrijke tegeltableaux, voorstellende jagende dieren (atelier Rozenburg). In 1908 werd de villa opgenomen in het klooster van de Zusters van Liefde. Koningsplein 4-6 is een ruim tweelaags herenhuis uit ca. 1900. Wilhelminastraat 54-56 is een voormalige dubbelvilla uit ca. 1900, met aan de straatzijde een beplanting van twee bruine
beuken en een eik, stamomvang max. 270 cm. Voornamelijk aan de oostelijke zijde van de straat ligt een reeks villa's, daterend uit ca. 1880 (no. 15, met witgepleisterde, gevoegde gevel, no.27, zie kerkelijke architectuur), ca. 1920 (no. 21, met rijk siermetselwerk), ca. 1930 (no 17,19, 37 en 28, in landelijke stijl, met deels laag aangezette dakpartijen, vlechtingen en uitgemetselde erkers) en ca. 1935 (no. 39, met elementen van de Delftse School, nadruk op sobere bakstenen gevels, zadeldak met overstek).

7.2 Boerderijen

Te Asten liggen slechts enkele gave oude boerderijen. Jan van Havenstraat ong. (t.o. 29) is een handvormbakstenen langgevel, mogelijk nog uit de achttiende eeuw stammend. Stegen 78 is een sterk gewijzigde langgevelboerderij met houten kruisvensters, die blijkens de jaartalankers nog uit de achttiende eeuw stamt. Bergweg 42 is een handvormbakstenen langgevelboerderij uit de tweede helft van de negentiende eeuw, toen deel uitmakend van het gehucht Voordeldonk. Hoekstraat 4 is een langgevel met bakstenen pilastergevel uit ca. 1915. Langs de Antoniusstraat te Heusden liggen een groot aantal bakstenen langgevelboerderijen uit ca. 1900-1930, die samen een karakteristiek beeld vormen.
Een relatief oude ontginningsboerderij uit omstreeks 1860 is de langgevel Klein Heitrak 20, met bepleisterde en beschilderde gevel. De boerderij heeft een gecementeerde put met ijzeren deksel uit ca. 1900. In de Peelontginningen liggen verschillende boerderijen uit de jaren '30 en '50 die zijn geïnventariseerd, zoals Meijelseweg 73, Kokmeeuwenweg 7 en 28. Voor het merendeel zijn ze van het traditionele langgeveltype. Meestal zijn de bedrijven hier sterk gewijzigd, hetzij door de bouw van nieuwe stallen, hetzij door de vernieuwing van het woonhuis.
In de gemeente liggen nog een vrij groot aantal gave wederopbouwboerderijen, alle van het langgeveltype en blijkens de 'Nederland Herrijst' gevelsteen daterend uit 1947. Voorbeelden zijn Deurneseweg 17, Bergweg 61, 63, Meijelseweg 57 en 88. Jan van Havenstraat 13 te Ommel is een zeer omvangrijke langgevelboerderij. In de gevel een steen met inscriptie "Mariahof mei 1951". Bus 5, gelegen op de zandrug bij Meijel, is een zeer gave T-boerderij met karschop, kippenhok en boomgaard, uit ca. 1950.

7.3 Industriële en bedrijfsgebouwen

Aan de Molenstraat staat de voormalige heerlijke korenmolen van Asten, die blijkens een inscriptie op het balkwerk uit de zestiende eeuw stamt. Aan Voorste Heusden 45 resteert een deel van de gebouwen (ca. 1900-1930) van zuivelfabriek "De Hoop".
Tuinstraat 2 is een productiegebouw uit ca. 1915 van een bierbrouwerij. Het cementstenen gebouw heeft een zadeldak met een 'opgetilde' nok, waarin droogluiken.

Ernaast staat een tweelaags directievilla uit ca. 1930."Slaats Brood- Koek en Banketbakkerij", Burg. Wijnenstraat 33-35 uit ca. 1930, is een combinatie van winkel-woonhuis met grote bakkerij. De klokken en torenuurwerkenfabriek van Koninklijke Eijsbouts, sinds 1871 gelegen tussen de Driehoekstraat en de Wilhelminastraat, bestaat uit merendeels na-oorlogse bedrijfsgebouwen. Eén productiehal is vervaardigd van baksteen, gevat in een skelet van ijzeren balken. Het toegangshek aan de Wilhelminastraat is geornamenteerd met delen van uurwerken en afgietsels van klokken.

7.4 Openbare gebouwen

Koningsplein 10 is het voormalige tweelaags Astense postkantoor, met gevelfronton, daterend uit ca. 1880. Markt 16 is de omstreeks 1920 gebouwde opvolger van dit postkantoor, met dienstwoning. Boven de voordeur een gestileerd Nederlands wapen, uitgehakt in natuursteen. Aan de overzijde, Markt 1, staat het gemeentehuis uit 1930. De tweelaags handvormbakstenen kolos onder schilddak heeft een trappartij met bordes, een loggia en boven op de gevel een natuurstenen reliëf met gemeentewapen. De achterzijde gaat verborgen achter de recente nieuwbouw.

7.5 Kerkelijke gebouwen

Lindestraat 1 is de Nederlands Hervormde kerk, een eenschepig handvormbakstenen gebouw uit 1810, met een eiken preekstoel uit ca. 1700. De bijbehorende door een bakstenen muur omgeven begraafplaats ligt aan de Kruiskensweg.
De R.k. kerk Maria Presentatie aan het Koningsplein is een neo-gotische, niet-georiënteerde kruisbasilica met toren, dakruiter, omgang met drie kapellen en driezijdige apsissluiting. Het bakstenen gebouw, van de hand van C. Franssen dateert uit 1896-1898. Aan de Kerkstraat ligt de ingang naar het kerkhof, met calvarieberg en enkele forse graven van notabelen.
Huize Bartholomeus aan het Koningsplein is een sober bakstenen gebouw dat de zuid-oostelijke pleinwand beheerst. Het stamt uit 1939 en 1969.
Wilhelminastraat 27 is een voormalige villa "Semper Virens" van de familie Bluijssen, een tweelaags sober bakstenen pand uit ca. 1870. In 1910 werd het overgenomen door de zusters "Filles de Notre Dame", die aan de straatzijde in stijl een kamer met straatkapelletje met beeld van de H. Franciscus aanbouwden. In 1921 werd de villa aangekocht door de Missiezusters van de H. Antonius. Achter het huis liggen naoorlogse kloostergebouwen en een ruime kloostertuin met begraafplaats. Wilheminastraat 24 is het uit 1928-1929 stammende tweelaags klooster van de Paters van het Heilig Hart, met een U-vormige plattegrond en H. Hartbeeld tegen de voorgevel. Bij het klooster hoort een boerderij, hoogstamboomgaard en begraafplaats.
Heusden heeft een bakstenen neo-gotische centraalbouwkerk gewijd aan St. Antonius, Vorstermansplein 16, met ingangspartij en verlengd koor, onder een koepelgewelf met 14 uitstralende ribben. Het gebouw werd getekend door architect G. Vorstermans uit Oss in 1921-22. Achter de kerk ligt een kerkhof. Op no. 18 de pastorie. De St. Antoniusschool, Vorstermansplein 14, uit 1918-1919 heeft een aangebouwd onderwijzerswoonhuis.
De Ommelse pastorie dateert uit 1883 en is na de oorlog sterk verbouwd. Kloosterstraat 30 is het voormalige pakhuis van de N.C.B. te Ommel, in 1945 verbouwd tot noodkerk. Naast de pastorie aan de Marialaan staat de nieuwe kerk, door ir. Geenen gebouwd in 1960-1963. Karakteristiek is het grote openluchtaltaar aan de zuidzijde van het gebouw, grenzend aan het processiepark Genadeoord uit 1905-1906, met neo-gotische kapelletjes, calvarieberg en offerblok.

De uit misbakte stenen opgetrokken Lourdesgrot dateert uit ca. 1930.
Aan de Dionysiusstraat te Ommel staat een eenvoudige bakstenen kapel uit ca. 1915, met kunststenen beeld van Maria met Kind door de Gebrs. Van Eck uit Eindhoven.
Voordeldonk ong. is een kruisbeeld met kunststenen corpus uit ca. 1930.

7.6 Kastelen en buitenhuizen

Het kasteel van Asten dateert in de kern uit het eerste kwart van de dertiende eeuw. Van het omgrachte kasteelhuis, herbouwd in 1938-1941, resteert na een felle brand in 1944 een schilderachtige ruïne. De voorburcht, met poortgebouw en kasteelhoeves, waarschijnlijk in deze vorm stammend uit de zestiende eeuw, is nog intact.

7.7 Infrastructurele en waterstaatkundige werken

Van belang is de aanwezigheid van verschillende zandwegen in de Peelontginningen, zoals de Kruisbaan, Achtermijterbaan, Goudplevierweg, Vossenbaan, Peelweg, Kluutweg en Weerterbaan.
Waar de Dijkstraat de Zuid-Willemsvaart kruist ligt Sluis 10, een in de kern uit 1825 stammende in beton en baksteen uitgevoerde sluis, die omstreeks 1930 verbreed is. De deuren worden nog met de hand gedraaid. Bij de sluis staat een bakstenen tweelaags wachterswoning uit ca. 1935. Ook de ophaalbrug stamt uit die tijd, terwijl het aan de overzijde van de N266 liggende, bij de sluis behorende café met ingezwenkte topgevel uit omstreeks 1925 zal dateren.
Aan de Stuwweg ligt in de Astensche Aa een stuw uit ca. 1930, met betonnen landhoofden en pijlers en een ijzeren hefinstallatie voor de schuiven.

7.8 Militaire werken

Op regelmatige afstand werden op strategische plaatsen in en direct achter de linie mitrailleurkazematten van het type B geplaatst, die flankerend vuur moesten geven. De linie had slechts een geringe diepte. Nabij het acces van Meijel waren plaatselijk tankgrachten gegraven. Aan weerszijden van de gracht lagen prikkeldraadversperringen en mijnenvelden. Loopgraven, munitieopslagplaatsen en schuilplaatsen, meestal in hout en aarde uitgevoerd en daardoor alle inmiddels verdwenen, completeerden de stelling. Dit complex van militaire objecten is in de gemeente Asten, en aangrenzend in de gemeenten Nederweert en Deurne redelijk gaaf bewaard gebleven. Tijdens de meidagen van 1940 hebben zich te Asten nauwelijks gevechten voorgedaan. In De Groote Peel ligt op het grondgebied van de gemeente nog een S-kazemat. Tussen berken aan de Meijelseweg ligt een betonnen platform van ca. 5 bij 5 meter, bestemd voor een stuk pantserafweergeschut.

7.9 Groenelementen

Van belang zijn de beide kloostertuinen (par. 7.5) aan de Wilhelminastraat, deels als park beplant, deels in gebruik als kerkhof en tuinbouwgrond. Met name de tuin van de Paters van het Heilig Hart speelt door de aanwezigheid van een boomgaard en bijenweide, direct aan de straat, een belangrijke rol. verschillende villa's hebben een gave erfbeplanting (par 7.1). Op het Koningsplein staan enkele vooroorlogse linden, maar het grootste deel is jonger.
Van groot belang is de ca. 2 kilometer lange, niet genormaliseerde loop van de Astensche Aa bij De Berken. Langs de meanderende rivier ligt een broekbosje met eiken en berk.

De Dennendijkse Bossen en Oostappensche Bossen zijn in de eerste decennia van deze eeuw aangeplant op zandverstuivingen en heidevelden en bestaan voornamelijk uit grove den. soms zijn langs paden loofbomen, meestal eiken, aangeplant.
Het Nationaal Park De Groote Peel ligt voor een deel in de gemeente Asten. Dit deel wordt voornamelijk beslaan door de voormalige veenderij van de Maatschappij Griendtsveen. Te Asten komen op grote oppervlakten daarom geen veen meer voor. Plaatselijk resten terreinsporen van de vervening, zoals vaarten en al dan niet dichtgegooide of afgedamde wijken.

7.10 Artefacten

Op het Koningsplein staat bij de Julianastraat een zandstenen fontein uit 1935 met waterspuwende leeuwekoppen en gestileerde florale motieven.
Op het erf van Waardjesweg 17 staat een vroeg twintigste-eeuws stuk smalspoor opgesteld, met turfwagon, waarschijnlijk afkomstig uit de veenderij van Van de Griendt.

7.11 Overige

Koningsplein 8 is een voormalige kostschool. Het tweelaags handvormbakstenen pand met keperbooglateien dateert uit ca. 1880. Langs Markt en Marktstraat liggen diverse eenlaags cafés. Markt 15 is voorzien van een fors uitstekende luifel, het café Marktstraat heeft aan de zijde van de Julianastraat inrijpoorten.

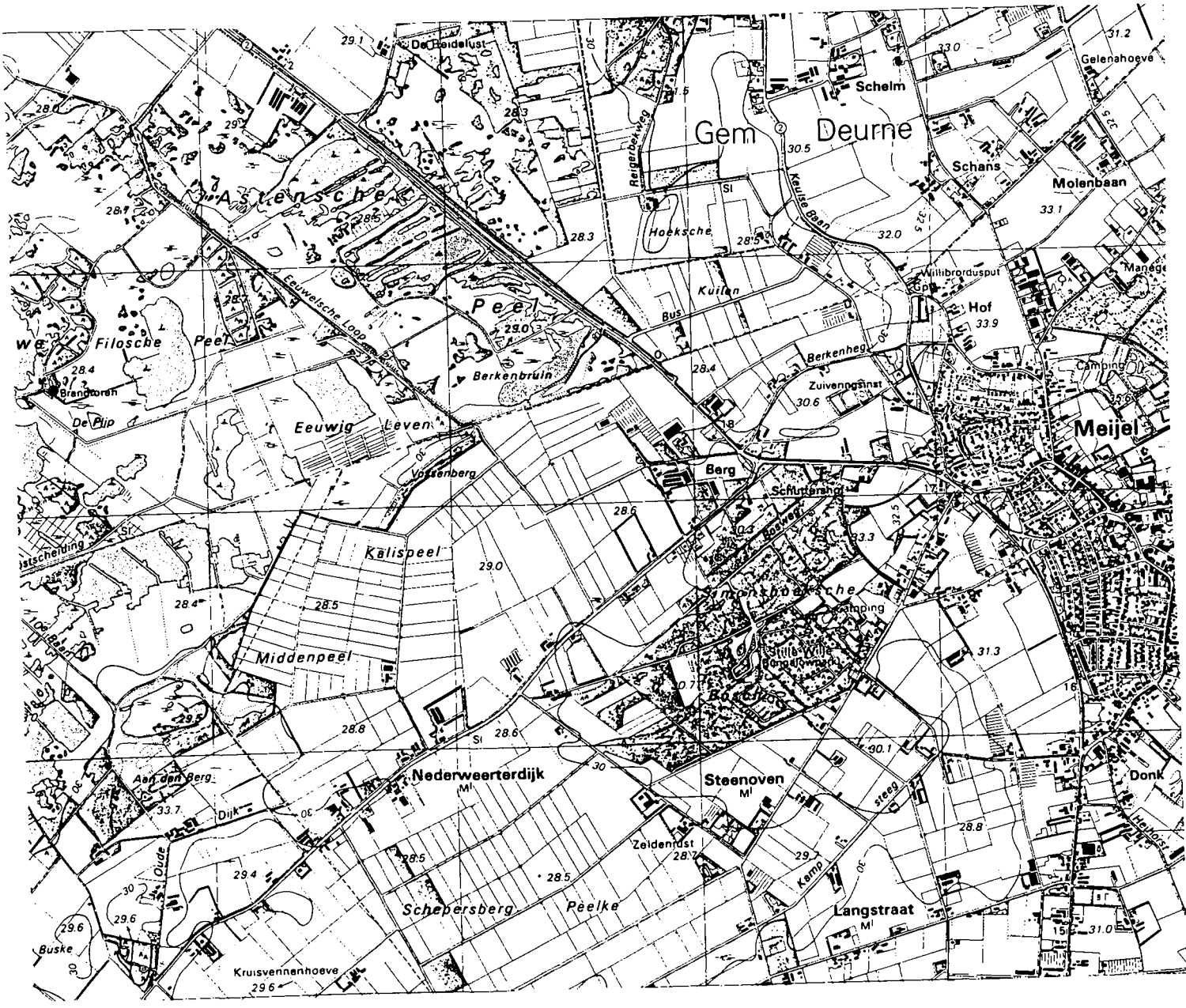

Asten, topografische kaart 1:25.000, 1983-1989.

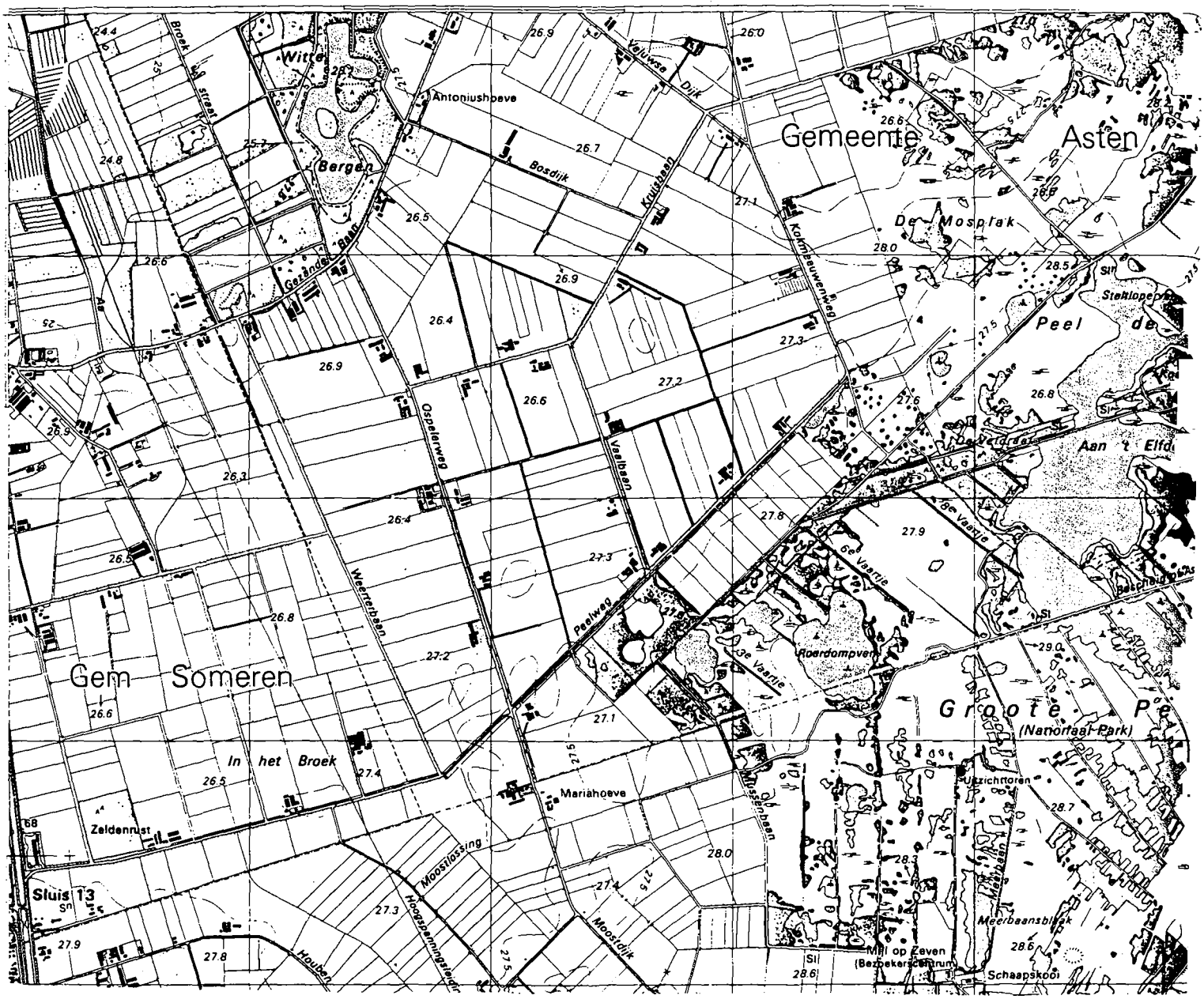

Asten, topografische kaart 1:25.000, 1983-1989.

Asten, topografische kaart 1:25.000, 1983-1989.

De ontwikkeling van Ommel

De ontwikkeling van Heusden

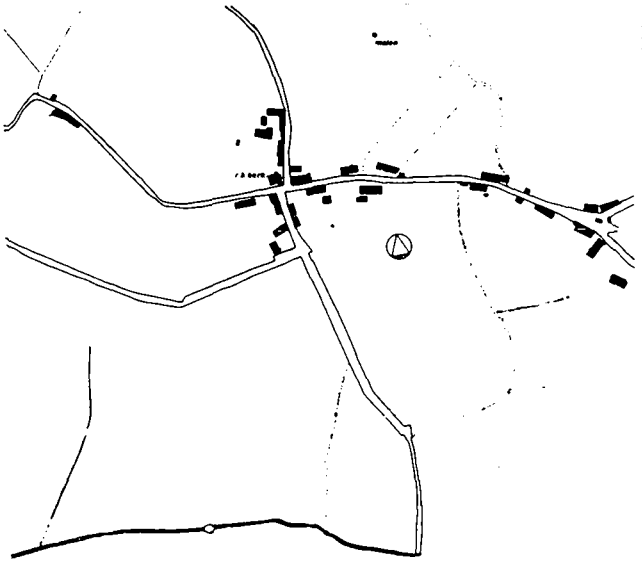

1832

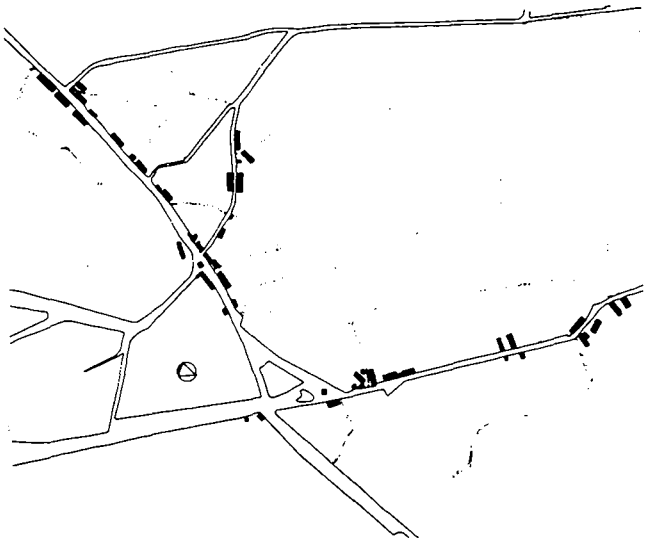

1832

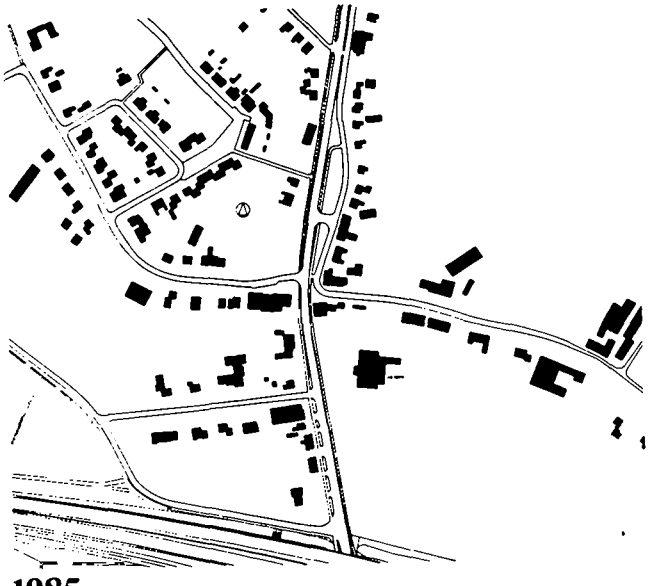

1985

1985

Ommel en Heusden, ontwikkeling, schaal 1:10.000, uit; J. Coenen, Asten.

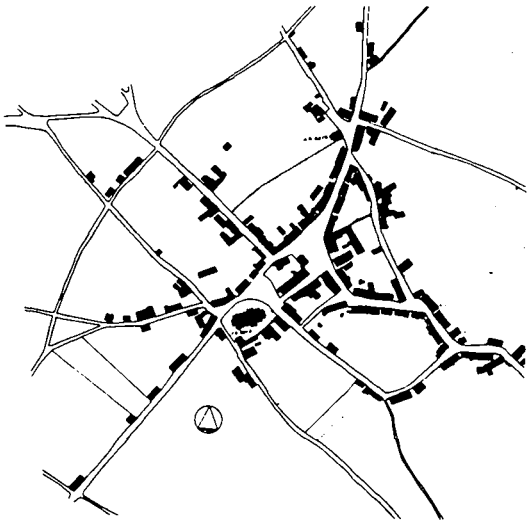

1832

1930

1985

Ontwikkeling van Asten, schaal 1:10.000, uit: J. Coenen, Asten.

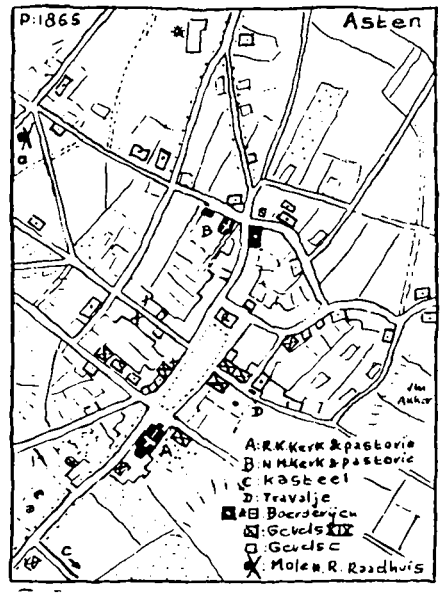

Asten ca. 1895, uit;
A. Steegh, Monumentenatlas.

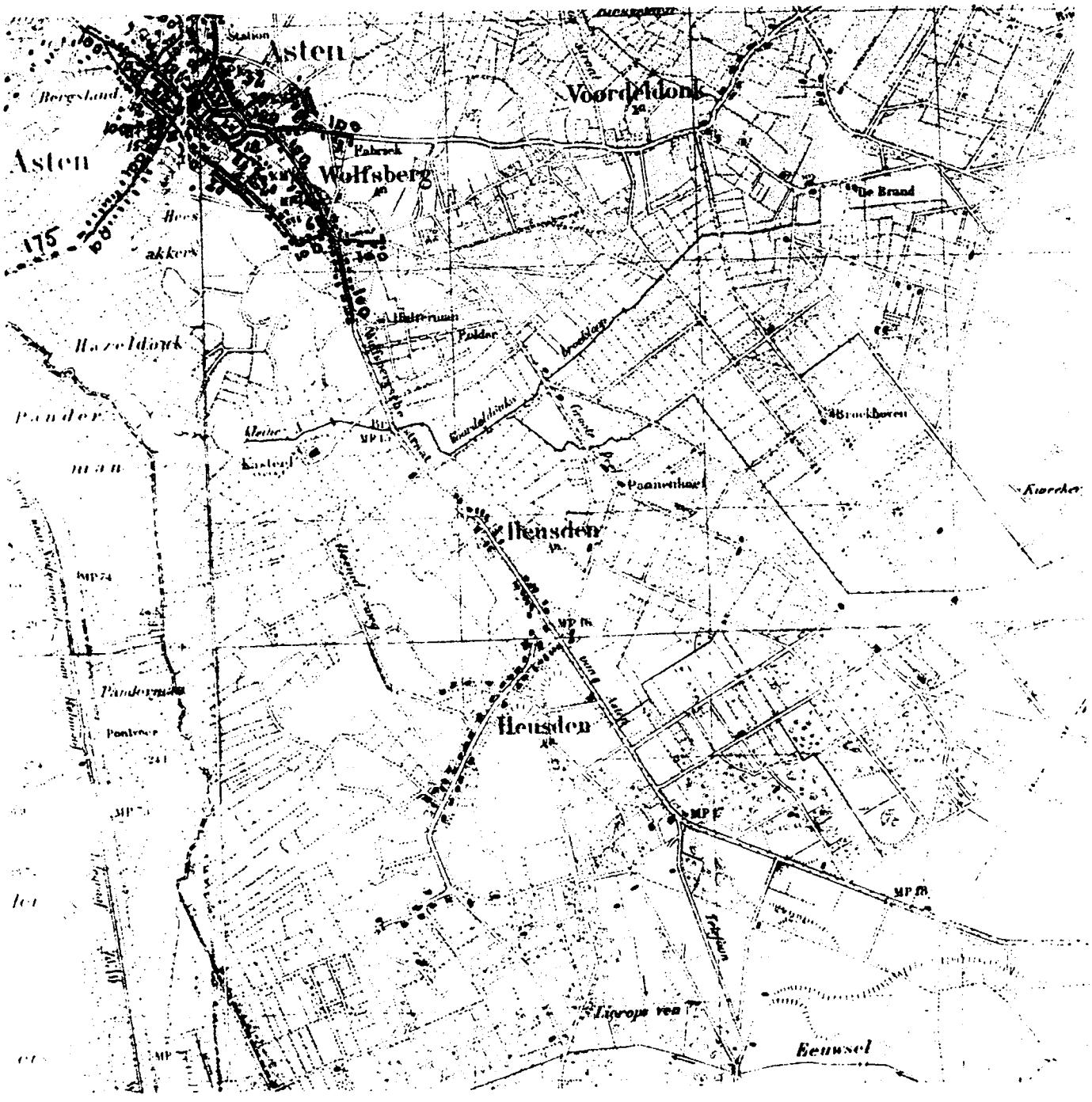

Topografische kaart 1:25.000, Asten en Heusden, ca. 1920.

PROVINCIE NOORDBRABANT. GEMEENTE ASTEN

Geteekend door J. Kuyper. Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

6986 Bunders. 3050 Inwoners.

Asten, kaart schaal 1:75.000, ca. 1865, uit: J. Kuyper, Gemeente-atlas van de Provincie Noordbrabant, Leeuwarden 1865.